

***The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception.* By Behnam M. Fomeshi. Leiden: Leiden University Press, 2019. ISBN 9783-8335-0872-9- (pbk), 240 pp.**

اویتمن ایرانی: فراتر از پذیرش ادبی. اثر بهنام م. فومشی. لیدن: انتشارات دانشگاه لیدن، ۲۰۱۹. شابک ۹۷۸-۹-۰۸۷۲-۸۳۵-۳، ۲۴۰ صفحه.]

در تاریخ درازآهنگ شعر جهان بوده‌اند شاعرانی که به علل مختلف- و اغلب با فراتر بودن از عصر خویش- در دوران حیات خود منزوی، مطرود و حتی منفور بوده‌اند؛ اما زمانی دیگر، اگرچه دیر، ارزش و اهمیت کار آنان را شناخته، قدر دیده‌اند و بر صدر نشسته‌اند. به قول اقبال لاهوری: «ای بسا شاعر که بعد از مرگ زاد/ چشم خود بر بست و چشم ما گشاد» (مشایخ فریدنی ۱۳۵۸: ۱۰). والت ویتمن (۱۸۱۹-۱۸۹۲) نمونه‌ای از این شاعران است. هرچند آمریکای قرن نوزده چندان با او بر سر مهر نبود؛ اما دیری نپایید که شعر وی مرزهای آمریکا را درنوردید و آوازه‌ای جهانی یافت و ویتمن، هم «شاعر ملی آمریکا... و هم اولین شاعر آمریکایی شد که شهرت بین‌المللی چشمگیری به دست آورد» (Rosenberg 1992: 657).

پیش از آنکه کتاب ویتمن ایرانی: فراتر از پذیرش ادبی^۱ (۲۰۱۹) را به اجمال بررسی کنم بهتر است به نکته‌ای مهم اشاره کنم. «بررسی پذیرش، پراکنش و اقبال ادبی، نقش مهمی در مطالعات تطبیقی دارد. این مطالعات در دست افراد نابلد، به‌آسانی، به سیاهه‌ای از آثار تنزل می‌یابد؛ ... تطبیق‌گرانی که پذیرش/ اقبال ادبی را مطالعه می‌کنند نخست [باید ترجمه‌ها را بر اساس سیر تاریخی، به اضافه مقالات و نقدهای نوشته‌شده بر آن‌ها را] جمع‌آوری و سپس [شرایطی را که اقبال ادبی در آن رخ داده] تحلیل کنند» (فومشی ۲۰۱۹: ۳۱-۳۲).

گفتاورد^۲ بالا حاوی دو نکته مهم است: نخست گردآوری ترجمه‌ها در یک بازه زمانی خاص و دیگری تفسیر آن‌ها که تطبیق‌گری کار دیده چون فومشی به‌خوبی از عهده آن‌ها برآمده است. فومشی برای روشنداشت اقبال ادبی به والت ویتمن در ایران- بین سال‌های ۱۳۰۱ تا ۱۳۹۸- ذائقه ادبی و زندگی اجتماعی- سیاسی ایرانیان را طی این سال‌ها به‌تفصیل و با تکیه بر مستندات بررسی کرده است؛ از این‌رو، این

¹ *The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception*

² quotation

تحقیق چنان‌که از زیر‌عنوان آن دانسته می‌شود «فرا‌تر از پذیرش ادبی» است و پیشینه اجتماعی، سیاسی و حتی ایدئولوژیک را نیز در برمی‌گیرد. وی همه ترجمه‌های ویتمن به فارسی در قالب کتاب^۱، و همه ترجمه‌های پراکنده^۲ به جز یک مورد را نیز دیده است. تنها ترجمه پراکنده نادیده، ترجمه حسن شهباز از ۴ قطعه از اشعار ویتمن است که در کتاب سیری در بزرگ‌ترین کتاب‌های جهان (جلد ۱، ۱۳۵۳) آمده است. ناگفته نماند که ترجمه‌های پراکنده، در کنار ترجمه‌های منسجم (در قالب کتاب)، به سهم خود، ولو اندک، به تداوم حضور ویتمن در ایران کمک کرده‌اند.

ویتمن ایرانی: فرا‌تر از پذیرش ادبی (۲۰۱۹) - که به پذیرش والت ویتمن، شاعر نامدار آمریکایی، در یک دوره تقریباً صدساله در ایران معاصر می‌پردازد - دارای نه فصل، مقدمه، مؤخره و ضمیمه - «سال‌شمار حوادث اجتماعی، سیاسی و ادبی ایران معاصر در خلال تاریخ‌های مهم پذیرش ویتمن» - است. کتاب حاضر تحقیقی بینارشته‌ای است: از سویی ادبیات تطبیقی (تأثیر‌پژوهی^۳، پذیرش ادبی^۴ و تصویرشناسی^۵) و نقد ادبی (تاریخ‌گرایی نو^۶)، و از سوی دیگر مطالعات ترجمه (ترجمه و ایدئولوژی و فرامتن^۷). عناوین فصول نه‌گانه کتاب از این قرار است: ۱. احوال و آثار والت ویتمن؛ ۲. از سیاست دمکراتیک تا بوطیقای دمکراتیک؛ ۳. تلفیق دموکراسی و ناسیونالیسم؛ ۴. اولین ترجمه فارسی ویتمن؛ ۵. پذیرش انتقادی ویتمن؛ ۶. پذیرش خلاقانه ویتمن؛ ۷. پذیرش سیاسی ویتمن؛ ۸. ترجمه فارسی «تصویر» ویتمن؛ و ۹. پذیرش پسا- ۱۳۸۸ ویتمن.

سه فصل آغازین کتاب به ویتمن، نوآوری شاعرانه و بافتار ادبی و اجتماعی- سیاسی شعرش؛ از جمله گفتمان‌های غالب قرن نوزده آمریکا- دموکراسی و ناسیونالیسم آمریکایی- اختصاص یافته است. به گفته نویسنده غرض اصلی از پرداختن به احوال و آثار ویتمن این است که میان آن‌ها و اقبال به شعر او در ایران پیوندی برقرار شود. از این‌رو، این فصول گزیده‌اند و تحقیق عمیقی در ابعاد خاص آثار او نیستند. این سه فصل، در عین سودمندی، طولانی به نظر می‌رسند و بهتر بود نویسنده آن‌ها را - مانند مقدمه‌ای وافی به مقصودتر - در یک فصل تلخیص می‌کرد.

فصل چهارم کتاب، اولین ترجمه فارسی قطعه‌ای از ویتمن - با عنوان «شهر بزرگ» که در واقع دو مصراع آخر بخش چهارم به همراه بخش پنجم شعر «سرود تبر سرپهن»^۸ است - به قلم یوسف اعتمادالملک را برمی‌رسد که در ۱۳۰۱ ش. در مجله بهار منتشر شد. این ترجمه که در ایران پشامشروطه انجام شد، «ویتمن ایرانی را شاعری مترقی، نه رادیکال یا انقلابی، تصویر می‌کند که با جنبش مشروطه ایرانی -

¹ book-length

² fragmentary

³ influence studies

⁴ reception studies

⁵ imagology

⁶ New Historicism

⁷ paratext

⁸ "Song of the Broad-Axe"

که آهسته به سوی دموکراسی گام برمی‌دارد. هماهنگ است» (فومشی ۲۰۱۹: ۸۱). به علاوه، این حقیقت که مترجم از میان خیل انبوه نویسندگان و شاعران آمریکایی در ۱۳۰۱ ش. - «آن هم در روزگاری که ادبیات آمریکا، خاصه شعر آن، در ایران حضور چندانی نداشت» (همان) - ویتمن را برگزید، گواه اهمیت آن در جنبش ایرانیان به سوی تجدد است. در واقع، او با این دخل و تصرفات - به دلایل مذهبی و سیاسی - شعر ویتمن را مصادره به مطلوب کرده است تا ویتمن جدیدی متناسب با روح زمانه خودش بسازد. گفتنی است که ترجمه این قطعه، بعداً در جلد دوم کتاب دریای گوهر (۱۳۳۴) مهدی حمیدی شیرازی - کتابی پرخواننده که به چاپ دهم هم رسیده است - بازنشر شد و حضور ویتمن را در فضای ادبی ایران تداوم بخشید.

بررسی رابطه بین پیدایش تجدد ادبی و ظهور ویتمن در ایران موضوع فصل پنجم است. به گفته نویسنده، نیما یوشیج برای روزآمد کردن شعر کلاسیک فارسی، افزون بر برخی از شاعران مدرن اروپایی، به ویژه شاعران فرانسوی، به سراغ شعر ویتمن آمریکایی نیز رفت. نیما از بُعد «شهری» شعر ویتمن و ساختار بدون وزن و قافیه او استفاده کرد تا گفتمان شاعرانه خود را توجیه کند. فومشی در این فصل به نقل قولی از کتاب *ارزش/ احساسات در زندگی هنرپیشگان* (۱۳۵۵) نیما استناد می‌کند و تأثیر آن را بر نیما به دقت می‌کاود. به باور او، خوانش نقادانه نیما از قالب شعر آزاد ویتمن و بافتار ادبی و اجتماعی - سیاسی آن باعث شد تا پاره‌ای از عناصر فرمی و محتوایی را از او وام گیرد و وارد شعر فارسی کند.

مؤلف «دهه ۱۳۰۰ را در تاریخ ادبیات معاصر ایران بسیار حائز اهمیت می‌داند؛ چراکه در این دهه شمس کسمایی شعر «پرورش طبیعت»، جمالزاده مجموعه داستان یکی بود یکی نبود، مشفق کاظمی رمان *تهران مخوف* و نیما یوشیج شعر «افسانه» را سرود» (فومشی ۲۰۱۹: ۹۰). بر موارد مذکور نمایشنامه *جعفرخان از فرنگ آمده* اثر حسن مقدم را نیز باید افزود.

سال ۱۳۰۱ هجری شمسی را خوب به خاطر بسپاریم؛ زیرا در این سال است که با انتشار «افسانه» نیما، مجموعه داستان یکی بود یکی نبود جمالزاده، رمان *تهران مخوف* مشفق کاظمی و نیز نمایشنامه *جعفرخان از فرنگ آمده* اثر حسن مقدم، ادبیات نوین فارسی در شعب متعدد آغاز گردید (یاحقی ۱۳۸۳: ۴۳).

نویسنده در فصل ششم به سروقت - به تعبیر خودش - «قلمرویی نامکشوف» یعنی رابطه ادبی بین پروین اعتصامی و ویتمن می‌رود. به باور نویسنده پروین قطعه «جولای خدا» را با الهام از شعر «عنکبوت ساکت صبور»^۱ ویتمن سروده است. شعر پروین، حتی در صورت تأثیرپذیری، اقتباسی خلاقانه است نه تقلیدی خام‌دستانه؛ چراکه زیبا، جامع و هنرمندانه است. پروین به مدد نبوغ شاعرانه‌اش، افزون بر گزینش قالب مناظره^۲، عناصری از شعر عرفانی فارسی، زندگی شخصی‌اش و روح

^۱ "A Noiseless Patient Spider"

^۲ débat

زمانه را نیز در شعر خود آورده، و مهم‌تر این‌که آن را بومی^۱ / ایرانی کرده و بر غنای شعر و ایتمن افزوده است. در مجموع، این فصل «نمونه خوبی از تعامل فرهنگی در قلمرو اقبال ادبی عرضه می‌کند» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۱).

به گفته نویسنده «پروین آزادانه از منابع متعدد، از جمله شعر کلاسیک فارسی، افسانه‌های ازوپ و لافونتن و ترجمه‌های پدرش از ادبیات غرب وام گرفت» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۰۲). افزون بر این‌ها پروین گاه از ادبیات عرب نیز الهام گرفته است؛ مثلاً شعر «ای گربه» او «یادآور یک قصیده عربی است از شاعری به نام ابوبکر نهروانی معروف به ابن العلاف ... و قسمت عمده‌ای از این قصیده در *وفیات‌الاعیان* مذکور است» (زرین‌کوب ۱۳۷۹: ۳۶۹).

پژوهشگران قطعه آرتور بریزبین، روزنامه‌نگار آمریکایی، با عنوان «عزم و نشاط عنکبوت»- ترجمه یوسف‌خان اعتصام‌الملک- را سرچشمه الهام این قطعه پروین می‌دانند. افزون بر قطعه مذکور، صاحب‌نظری قطعه‌ای از *منطق‌الطیر* عطار نیشابوری^۱ را الهام‌بخش پروین دانسته است:

به اشاره می‌گویم و می‌گذرم که به گمان من، پروین حکایت عنکبوت عطار را خوانده بوده و از آن برای شعر خود بهره گرفته، بی‌آنکه زیر نفوذ مفاهیم عام و چهره‌پردازی شاعر متصوف از این جانور و تار او رفته باشد (کریمی‌حکاک ۱۳۹۴: ۲۳۲).

فومشی، به وام از مریم مشرف، شعر و ایتمن را دیگر راهنمای پروین می‌داند و می‌نویسد: «پروین شاید در دوران دانش‌آموزی در مدرسه دخترانه آمریکایی در تهران تصادفاً به عنکبوت ساکت صبور برخورد کرده باشد» (۲۰۱۹: ۱۰۹).

نویسنده در این باب مستندی عرضه نکرده است؛ بلکه تنها احتمال می‌دهد که پروین در دوران تحصیل با شعر و ایتمن آشنا شده باشد. بر پایه موازین ادبیات تطبیقی، برای نشان‌دادن تأثیرپذیری نویسندگان از یکدیگر، باید بر مستندات تکیه کرد نه بر احتمالات. جالب اینکه به نظر فرانسوا یوست، تطبیق‌گر برجسته آمریکایی، حتی وجود کتاب نویسنده‌ای در کتابخانه نویسنده دیگر دلیلی بر تأثیرپذیری نیست (۱۳۹۸: ۸۳). در نبود اطلاعات دست اول تنها می‌توان از «تأثیر فرضی / احتمالی» سخن گفت. بدیهی است که بین این دو اثر شباهت‌های مضمونی وجود دارد؛ «اما صرف همانندی فکری و همسویی دو نویسنده، دلیل بر تأثیرپذیری نیست. باید مسلم شود که نویسنده پذیرنده آثار نویسنده دیگر را خوانده و از آن‌ها به‌رمند شده است. اثبات این مطلب البته آسان نیست. به ظن و گمان هم نمی‌توان توسل جست» (حدیدی ۱۳۷۳: ۶).

تعامل «پدر» شعر نو فارسی و شعر آزاد آمریکا- که تا حد زیادی مرهون فعالیت‌های ادبی و سیاسی احسان طبری در دهه ۱۳۳۰ بود- موضوع فصل هفتم است. طبری، در کنار محمدضیاء هشتروودی، از اولین حامیان نیما بود. وی تجدد ادبی،

¹ naturalize

به طور عام، و شعر نو، به طور خاص، را با ایدئولوژی چپ پیوند داد. از آنجا که طبری از نخستین مترجمان ویتمن به فارسی بود و افزون بر رابطه سببی با نیما، رابطه ادبی و دوستی هم داشت از رهگذر ترجمه‌اش توانست میان نیما و شعر ویتمن پل بزند و «این دو شاعر مدرن را تحت گفتمان چپ در محافل ادبی و روشنفکری ایران به هم ربط دهد» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۲). فومشی در این فصل، علاوه بر متن شعر ویتمن و ترجمه فارسی آن از آرای ژرار ژنت^۱ - فرامتن، درون‌متن و برون‌متن - نیز استفاده کرده است. افزون بر این، باید از نقش مجله پیشرو و پرخواننده سخن - که مقدمه مختصر طبری و ترجمه م. م. (شاید محمدجعفر محجوب) در آن چاپ شد - در ترویج شعر ویتمن نیز یاد کرد.

در این فصل آمده است که «نیما چندان از مقدمه او [احسان طبری] خوشحال بود که نامه‌ای به طبری نوشت و از او به خاطر تفسیر شعرش تشکر کرد» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۱۹)؛ اما مستندات خلاف این است.

[نیما] در سال ۱۳۲۲ شعر امید پلید را برای نامه مردم فرستاد، اما احسان طبری این شعر را با جرح و تعدیل به همراه مقدمه‌ای که بر آن نگاشته بود به چاپ رساند و این امر موجب خشم نیما شد. نیما نامه معرفی به احسان طبری نوشت و همکاری‌اش را با آن مجله قطع کرد (طیب‌زاده ۱۳۸۷: ۱۲۳).

مطالب این مقدمه بر نیما گران آمد و نوشته‌ای به احسان طبری نوشت که در این کتاب خواندید و یکی از زیباترین نامه‌های اوست. لازم به یادآوری است که این نوشته احسان طبری لابد پس از دریافت این نامه، ۱۳۲۲، اولین و آخرین نوشته او درباره نیما و شعر اوست (طاهباز ۱۳۷۶: ۷۲۳).

ویتمن ایرانی چگونه به نظر می‌رسد؟ فصل هشتم، در واقع، پاسخی است به این پرسش. به نظر می‌رسد این فصل - که در آن ترجمه «تصویر»^۲ ویتمن در ایران بررسی شده است - نوآورانه‌ترین بخش کتاب است. مراد نویسنده از «تصویر» در اینجا، هم تصاویر بصری، مانند طرح‌ها یا عکس‌ها و هم برداشت‌های ذهنی است که در بین اعضای یک گروه مشترک است؛ به بیان دیگر، همان چیزی است که موضوع تصویرشناسی است. نویسنده با بررسی موشکافانه تصاویر روی جلد، دو مورد از ترجمه‌های اخیر شعر ویتمن به فارسی - ترجمه فرید قدمی (۱۳۸۹) و ترجمه محسن توحیدیان (۱۳۹۰) - رویارویی گفتمان‌های مختلف ادبی و اجتماعی - سیاسی‌ای را برمی‌رسد که بر ترجمه «تصویر» شاعر آمریکایی به تصویر ویتمن ایرانی تأثیر می‌گذارد. به نظر او، عموم ایرانیان تصویر شاعری را می‌پسندند که سالخورده، حکیم و عارف مسلک باشد؛ از این‌رو مترجمان، او را شاعری عارف‌مشرّب، و توأمان پیامبری^۲ حکیم و صاحب جسم و روح تصویر کرده‌اند.

در این فصل تصویر روی جلد ترجمه منصوره بکویایی (۱۳۹۵) از شعر ویتمن - که

¹ Gérard Genette

² image

از قضا با آرای مؤلف در این باب نیز مطابقت دارد. از چشم نویسنده دور مانده است. شایان ذکر است که تصویر روی جلد ترجمه سیروس پرهام (چاپ چهارم، ۱۳۹۸) و مقدمه کمبریج بر *والت ویتمن* (ترجمه راضیه سرحدی، ۱۳۹۸) که بعد از ویتمن پارسی منتشر شده‌اند، با آرای نویسنده درباره تصویر ویتمن همخوانی دارد. افزون بر این‌ها، تصویر روی جلد ترجمه سیروس پرهام (چاپ دوم، ۱۳۸۱) - اثر تصویرگر معروف ایرانی فرشید مثقالی - که با الهام از مصراع‌ی از شعر بلند «سرود شادی‌ها»^۱ آفریده شده است، بعد دیگری از شعر و شخصیت ویتمن را آیینگی می‌کند که با آرای مؤلف تفاوت دارد. ناگفته نماند که این طرح روی جلد، تصویر خود ویتمن نیست. آن مصراع چنین است: «رقصیدن، کف‌زدن، به وجد آمدن، فریادکشیدن، جستن، پریدن، غلتیدن، شناور شدن»^۲.

جالب اینکه، طرح روی جلد کتاب فومشی نیز همان شاعر «پیر سال و ماه»^۳، در واقع پیر خرد و روشنی است؛ یعنی همان تصویری که مخاطب ایرانی می‌پسندد. افزون بر این، ویتمن در این عکس به افقی دور دست - و شاید آرزومند تحقق دموکراسی آمریکایی - چشم دوخته است: «او سخت باور داشت که آمریکایی‌ها در آینده جهان نقش ویژه‌ای خواهند داشت؛ برای همین اگرچه اغلب منتقد جامعه آمریکا بود؛ اما یقین داشت که موفقیت دموکراسی آمریکایی کلید خوشبختی بشریت در آینده است» (High 1986: 73).

نویسنده در فصل نهم نشان می‌دهد که گفتمان‌های مخالف در عرضه داشت تصویری متفاوت از ویتمن در ایران مؤثر بوده‌اند. برای این منظور، ترجمه فرید قدمی - با عنوان *ای ناخدا، ناخدا می‌من* - را برمی‌رسد تا از سویی به رابطه پیچیده بین شعر و سیاست و از سوی دیگر، به گفتمان‌های معارض در ایران معاصر، خاصه ایران پسا-۱۳۸۸ پردازد.

نویسنده در بخش پایانی کتاب به گسترش روزافزون پذیرش ویتمن در ایران می‌پردازد و از اقبال به شعر او در محافل دانشگاهی، ویتمن ایرانی در اینترنت و ترجمه‌های شعر او در آینده خبر می‌دهد. در این بخش دو سخن قابل تأمل وجود دارد:

۱. «سپهری با ویتمن آشنا بود؛ نمونه‌های فراوان ردالصدر»^(۴)، تکرار یک کلمه یا یک عبارت در آغاز مصراع‌ها؛ خاصه در *صدای پای آب* ... شاید نشانی از این آشنایی باشد» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۶۶). فومشی در باب آشنایی سپهری با ویتمن هیچ مستندی عرضه نکرده است. به علاوه درست است که «ردالصدر»^۳ در شعر ویتمن پربسامد است و ویژگی سبکی شعر او به شمار می‌رود؛ اما چیزی نیست که سپهری لزوماً آن را از ویتمن گرفته باشد و نمونه‌های آن در شعر کلاسیک فارسی نیز فراوان است؛ برای مثال، یکی در *غزلیات شمس* که در آن ردالصدر فراوان به کار رفته است؛

¹ "A Song of Joys"

² To dance, clap hands, exult, shout, skip, leap, roll on, float on

³ anaphora

مانند غزلی که با «آن نفسی که با خودی» [۱] آغاز می‌شود (برای نمونه‌های بیشتر بنگرید به در عشق زنده ماندن: گزیده غزلیات شمس، صص ۱۶۲، ۲۰۶، ۲۲۴، و ...) یا غزل حافظ که با عبارت «یا باد آنکه» [۲] آغاز می‌شود و نیز قصیده فرخی در ذکر وفات سلطان محمود و رثای آن پادشاه که هفت بیت آن با عبارت «آه و دردا» و نه بیت آن با «خیز شاه!» [۳] آغاز می‌شود.

۲. «او [احسان طبری] مقدمه‌ای بر ویتمن نوشت و سه شعر این شاعر آمریکایی را ترجمه کرد» (فومشی ۲۰۱۹: ۱۶۷). گفتنی است که طبری مقدمه‌ای بسیار مختصر بر ترجمه دو شعر از ویتمن - «وقتی به شهرت فاتحان بزرگ می‌اندیشم»^۱ و «ای دوست هنگامی که سر در دامن تو می‌گذارم»^۲ - نوشت که در مجله سخن (سال اول، شماره ۶، ص ۳۰۷) منتشر شد. این ترجمه‌ها به قلم م. م. بود نه طبری. به علاوه، وی تنها یک شعر از ویتمن - «از گهواره‌ای که پیوسته می‌جنبد»^۳ - را ترجمه کرد که در نشریه نامه مردم (سال اول، دوره پنجم، شماره ۱، ۱۳۲۵) چاپ شد.

کوتاه سخن اینکه، ویتمن ایرانی کتابی است روشمند، اصیل و نوآورانه که یکسره بر منابع دست اول و مستند و تحلیل عالمانه، حرفه‌ای و خلاقانه آن‌ها استوار است. آرا، استدلال‌ها و نتیجه‌گیری‌های نویسنده نیز منطقی و علمی است. او تقریباً تمام منابع در این زمینه را دیده، از صافی نقد و تحلیل گذرانده و به دور از فضل‌فروشی «به اندازه» آورده است. مهم‌تر از این‌ها، خوانش‌های نوآورانه‌ای است که نویسنده در جای‌جای کتاب عرضه می‌دارد و نیز رابطه منطقی و مستدلی است که میان مطالب مختلف برقرار می‌کند. اگر از پاره‌ای تکرارهای نالازم بگذریم ویتمن ایرانی کتابی است به‌غایت خوش‌ساخت که خواندنش سخت لذت‌بخش است. مطالعه کتاب حاضر برای علاقه‌مندان به ادبیات معاصر فارسی، ادبیات آمریکا، ادبیات تطبیقی و مطالعات ترجمه سودمند و مغتنم و مرجعی است الهام‌بخش برای کسانی که می‌خواهند در این زمینه کار کنند.^۵

مصطفی حسینی؛

استادیار زبان و ادبیات انگلیسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، ایران

mhosseini@basu.ac.ir

¹ "When I Peruse the Conquer'd Fame"

² "As I Lay with My Head in Your Lap Camerado"

³ "Out of the Cradle Endlessly Rocking"

پی‌نوشت‌ها:

(۱) آن نفسی که با خودی یار چو خار آیدت / وان نفسی که بی خودی یار چه کار آیدت
آن نفسی که با خودی خود تو شکار پشه‌ای / وان نفسی که بی خودی پیل شکار آیدت
آن نفسی که با خودی بستۀ ابر غصه‌ای / وان نفسی که بی خودی مه به کنار آیدت
آن نفسی که با خودی یار کناره می‌کند / وان نفسی که بی خودی بادۀ یار آیدت
آن نفسی که با خودی همچو خزان فسرده‌ای / وان نفسی که بی خودی دی چو بهار آیدت
(۲) یاد باد آنکه نهانت نظری با ما بود / رقم مهر تو بر چهره ما پیدا بود
یاد باد آنکه چو چشمت به عتابم می‌کشت / معجز عیسویت در لب شکرخا بود
یاد باد آنکه صبحی زده در مجلس انس / جز من و یار نبودیم و خدا با ما بود
یاد باد آنکه رخت شمع طرب می‌افروخت / وین دل سوخته پروانه ناپروا بود
یاد باد آنکه در آن بزمگه خلق و ادب / آن که او خندۀ مستانه زدی صهبا بود
یاد باد آنکه چو یاقوت قدح خنده زدی / در میان من و لعل تو حکایت‌ها بود
یاد باد آنکه نگارم چو کمر بربستی / در رکابش مه نو، بیک جهان‌پیما بود
یاد باد آنکه خرابات‌نشین بودم و مست / و آنچه در مسجدم امروز کم است آنجا بود
یاد باد آنکه به اصلاح شما می‌شد راست / نظم هر گوهر ناسفته که حافظ را بود
(۳) آه و دردا و دریغا که چو محمود ملک / همچو هر خاری در زیر زمین ریزد خوار
آه و دردا که همی لعل به کان باز شود / او میان گل و از گل نشود برخوردار
آه و دردا که بی او هرگز نتوانم دید / باغ فیروزی پر لاله و گل‌های بیار
آه و دردا که به یکبار تهی بینم ازو / کاخ محمودی و آن خانه پر نقش و نگار
آه و دردا که کنون قرمطیان شاد شوند / ایمنی یابند از سنگ پراکنده و دار
آه و دردا که کنون قیصر رومی برهد / از تکاپوی برآوردن برج و دیوار
آه و دردا که کنون برهمنان همه هند / جای سازند بتان را دگر از نو به بهار ...
خیز شاه! که جهان پر شغب و شور شده‌ست / شور بنشان و شب و روز به شادی بگذار
خیز شاه! که به قنوج سپه گرد شده‌ست / روی زان سو نه و بر تارکشان آتش بار
خیز شاه! که رسولان شهان آمده‌اند / هدیه‌ها دارند آورده فراوان و نثار
خیز شاه! که امیران به سلام آمده‌اند / بارشان ده که رسیده‌ست همانا گه بار
خیز شاه! که به فیروزی گل باز شده‌ست / بر گل نو قدحی چند می لعل گسار
خیز شاه! که به چوگانی گرد آمده‌اند / آنکه با ایشان چوگان زده‌ای چندین بار
خیز شاه! که چو هر سال به عرض آمده‌اند / از پس کاخ تو و باغ تو، پیلی دو هزار
خیز شاه! که همه دوخته و ساخته گشت / خلعت لشکر و گردید به یک جای انبار
خیز شاه! که به دیدار تو فرزند عزیز / به شتاب آمد بنمای مر او را دیدار

(۱) دیده‌ای آن عنکبوت بی‌قرار / در خیالی می‌گذارد روزگار
پیش گیرد وهم دوراندیش را / خانه‌ای سازد به کنجی خویش را
بوالعجب دامی بسازد از هوس / تا مگر در دامش افتد یک مگس
چون مگس افتد به دامش سرنگون / برمکد از عرق آن سرگشته خون
بعد از آن خشکش کند بر جایگاه / قوت خود سازد ازو تا دیرگاه
ناگهی باشد که آن صاحب‌سرای / چوب اندر دست، استاده بپای
خانه آن عنکبوت و آن مگس / جمله ناپیدا کند در یک نفس
هست دنیا، وانک در وی ساخت قوت / چون مگس در خانه آن عنکبوت
(۲) از قضا، جامی در شعری لفظ «پیامبر» را برای سه تن از شاعران ایرانی به کار برده است:
در شعر سه تن پیامبرانند / هر چند که لا نبی بعدی اوصاف و قصیده و غزل را / فردوسی و انوری و سعدی
(۳) تعبیر از حافظ است:
من پیر سال و ماه نیم یار بی‌وفاست / بر من چو عمر می‌گذرد پیر از آن شدم
(۴) معادل فارسی پیشنهاد حسین پاینده است. بنگرید به کتاب *گفتمان نقد: مقالاتی در نقد ادبی*، ص
۲۲۶.
(۵) نویسنده این سطور، کتاب حاضر را ترجمه کرده است. امید که به زودی توسط ناشری دغدغه‌مند
منتشر شود.

منابع

- پاینده، حسین (۱۳۸۲). *گفت‌و‌مان نقد: مقالاتی در نقد ادبی*. تهران: روزنگار.
- پرهام، سیروس (۱۳۸۱). *گزیده اشعار ویتمن*. تهران: مروارید.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۷۹). *با کاروان حله*. تهران: علمی.
- حدیدی، جواد (۱۳۷۳). *از سعدی تا آراگون: تأثیر ادبیات فارسی در ادبیات فرانسه*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۸). *در عشق زنده ماندن: گزیده غزلیات شمس*. تهران: سخن.
- طاهباز، سیروس (۱۳۷۶). *مجموعه کامل نامه‌های نیما یوشیج*. تهران: نشر علم.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۸۷). *نگاهی به شعر نیما یوشیج*. تهران: نیلوفر.
- کریمی حکاک، احمد (۱۳۹۴). *بود و نمود سخن*. تهران: نشر نامک.
- مشایخ فریدنی، محمدحسین (۱۳۵۹). *نوای شاعر فردا*. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- یاحقی، محمدجعفر (۱۳۸۳). *جویبار لحظه‌ها: جریان‌های ادبیات معاصر فارسی نظم و نثر*. تهران: جامی.
- یوست، فرانسوا (۱۳۹۸). *درآمدی بر ادبیات تطبیقی*. ترجمه علی‌رضا انوشیروانی و دیگران. تهران: سمت.

Fomeshi, Behnam M. (2019). *The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception*. Leiden: LUP.

High, Peter B. (1986). *An Outline of American Literature*. London and New York: Longman.

Rosenberg, Donna. (1992). *World Literature: An Anthology of Great Short Stories, Drama and Poetry*. New York: McGraw-Hill, Inc.

***The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception.* By Behnam M. Fomeshi.
Leiden: Leiden University Press, 2019. ISBN 978-9-0872-8335-3 (pbk), 240 pp.**

Mostafa Hosseini¹

Abstract

The Persian Whitman: beyond a Literary Reception (2019) is comprised of an introduction, nine chapters, a conclusion and an appendix. The book is an interdisciplinary study. On the one hand, it deals with Comparative Literature (reception studies and imagology) and Literary Criticism (New Historicism), on the other hand, it deals with Translation Studies (translation and ideology and Genette's paratextual elements). *The Persian Whitman* is about Whitman's reception in Iran in a period of 100 years. To sum up, *The Persian Whitman* is a methodologically innovative, original, and well-documented interdisciplinary study. The author's ideas, interpretations, and conclusions are logical and convincing. More importantly, it is full of innovative readings of familiar and often ignored materials. Putting some unnecessary repetitions aside, *The Persian Whitman* is a well-organized book which one enjoys reading and learning from. It is highly recommended to those interested in Iranian studies, Comparative Literature, Translation Studies, American literature, and Modern Persian Literature.

Keyword: Comparative Literature, Comparative Literature, Persian Whitman, Reception studies, interdisciplinary study

---

¹ Assistant professor of English Literature, English Department, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran mhosseini@basu.ac.ir